

**ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З РІЗНИМ ХАРАКТЕРОМ ДОСВІДУ
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Перепелиця І. О. аспірант кафедри соціології та психології,
Харківський національний університет внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0002-7932-8377>

У статті досліджуються психологічні чинники, що впливають на мотивацію військовослужбовців у контексті їхнього бойового досвіду. На матеріалі психодіагностичного дослідження 260 військовослужбовців чоловічої статі, поділених на групи з досвідом бойових дій та без нього, виявлено, що військові з бойовим досвідом мають вищу адаптивність, стресостійкість та орієнтованість на соціальну взаємодію, але водночас демонструють нижчий рівень емоційної гнучкості та схильності до гумористичного сприйняття невдач. У військових без бойового досвіду більше розвинена інтернальність у сфері досягнень і здоров'я, а також загалом позитивніше сприйняття світу. Зроблено висновок, що бойовий досвід трансформує психологічну структуру мотивації, посилюючи орієнтацію на відповідальність, взаємодію в колективі та суспільну користь, що потребує спеціального психологічного супроводу.

Ключові слова: професійна мотивація; військовослужбовці; бойовий досвід; само ефективність; локус контроль; психологічні ресурси; базові переконання.

Вступ. В умовах тривалої війни росії проти України, проблема мотивації військовослужбовців поступово перетворилась з психологічної на загальнодержавну, пошук і обґрунтування можливих джерел її підтримки й розвитку є безумовно актуальним науково-практичним завданням. Наявні до цього підходи до вивчення мотиваційної сфери військовослужбовців переважно акцентувались на уявленні про мотивацію як складової психологічної готовності до виконання завдань за призначенням, вона була важливим аспектом у прийнятті рішень щодо визначення психологічної придатності кандидатів на військову службу. Однак актуальні умови роботи психологів у секторі безпеки і оборони істотно змінились у порівнянні з попередніми, професійно-психологічний відбір й визначення психологічної готовності військовослужбовців фактично втратили своє значення, натомість з'явилися інші важливі проблеми, дотичні до неї, як-то самовільне залишення військовослужбовцями військових частин і місць несення служби, відмова від виконання бойових завдань, повернення до виконання службових (бойових) завдань після поранень тощо.

Таким чином, зараз фокус інтересу дослідників зміщується на вивчення соціально-психологічних й психологічних

чинників професійної мотивації військовослужбовців, з урахуванням впливу на неї бойового досвіду, тривалості виконання службових (бойових) завдань, бойової психічної травматизації й посттравматичного стресу.

Теоретичне підґрунтя. Професійна мотивація є комплексним феноменом, що давно вивчається й описується достатньо великою кількістю теорій. Тотальна більшість закордонних досліджень мотивації військовослужбовців проводяться в руслі теорії самодетермінації (SDT) (Е. Десі, М. Раян, 2000).

В руслі зазначеної теорії розроблена теорія когнітивної оцінки (Cognitive Evaluation Theory), яка вивчає вплив на внутрішню мотивацію таких зовнішніх чинників, як підкріплення, винагороди, зворотній зв'язок тощо, а також наголошується що вони підсилюють її за умов впливу на відчуття компетентності суб'єкта, наявне у нього фонове відчуття автономності (внутрішній локус каузальності) та зв'язків зі спільнотою (Т. Тадеева, 2012; І. Приходько, Я. Мацегора та О. Колесніченко, 2021).

Теоретична модель даного дослідження передбачає дослідження чинників й умов професійної мотивації військовослужбовців, що суголосні моделі SDT: самоефективність, копінг-стратегії, локус контролю та базові переконання.

Самоефективність (self-efficacy) за теорією Шварцера-Єрусалема є ключовим особистісним ресурсом, який забезпечує впевненість у власних здібностях долати труднощі та контролювати власні дії в умовах невизначеності (Schwarzer R. & Jerusalem M., 1995). Високий рівень самоефективності пов'язаний із активною життєвою позицією, стійкістю до стресу та вірою в успіх, навіть коли ситуація є складною чи непередбачуваною. Військово-професійна діяльність висуває високі вимоги до даного особистісного ресурсу, що зумовлює необхідність порівняльного аналізу його розвитку у військовослужбовців з різним професійним досвідом.

Локус контролю є однією з ключових характеристик особистості, що визначає схильність людини пояснювати власні успіхи та невдачі внутрішніми (інтернальними) чи зовнішніми (екстернальними) причинами. У військовослужбовців, особливо тих, хто має бойовий досвід, локус контролю набуває особливого значення, оскільки впливає на рівень стресостійкості, стратегічне планування дій, ухвалення рішень у критичних ситуаціях та здатність до адаптації в екстремальних умовах. Досвід участі у бойових діях може змінювати локус контролю у двох напрямках (Prykhodko I. et all., 2021; Mishra V. & Jain R., 2023):

- посилення інтернальності, що проявляється у формуванні високої відповідальності за власні дії, усвідомленні особистого впливу на результати службової діяльності, здатності прогнозувати наслідки прийнятих рішень.
- зростання екстернальності, що формується під впливом бойового середовища, де низка подій не залежить від індивідуальних зусиль (наприклад, загибель товаришів, випадкові поранення, несприятливі обставини бою). Це може сприяти розвитку відчуття втрати контролю над власним життям та збільшенню психологічного навантаження.

Базові переконання є фундаментальними схемами, що визначають, як людина сприймає світ, інших людей і саму себе. Для військовослужбовців, особливо тих, хто має бойовий досвід, зміни цих переконань можуть впливати на

психологічну стійкість та професійну мотивацію, тому що більшість сучасних досліджень постбойового (посттравматичного) досвіду свідчать про істотні зміни когнітивних схем та картини світу військовослужбовців (Stergiou M. et all., 2023; Babakhanyan I. et all, 2023).

Метою статті є визначення особливостей психологічних чинників розвитку професійної мотивації військовослужбовців з різним характером досвіду професійної діяльності.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано низку психодіагностичних методів з вивчення джерел і ресурсів професійної мотивації військовослужбовців, що виступають умовами її розвитку:

- системи базових цінностей і переконань (методика Янова-Бульмана);
- психофізіологічної стійкості (шкала Коннора-Девідсона) й відчуття самоефективності (шкала Р. Шварцера, М. Єрусалема);
- локусу контролю (методика «Локус контролю» у модифікації Є. Ксенофотнової);
- психологічних ресурсів й каналів їх реалізації (методика BasicPH, M. Lahad).

У дослідженні на першому етапі взяли участь 300 військовослужбовців чоловічої статі. Після одержання від них первинних даних психодіагностичного дослідження з'ясувалось, що певна кількість бланків були заповнені одноманітно (зіпсовані), ці досліджувані були виокремлені з вибірки, а їх результати у подальшому не ураховувались.

Крім того, психодіагностична батарея містила питання, спрямовані на виявлення досліджуваних, які знаходяться у нестійкому психоемоційному стані: 1) чи отримав поранення чи фізичні ушкодження впродовж останнього року? 2) чи отримав поранення чи фізичні ушкодження впродовж останнього року хтось із близьких осіб? 3) чи загинули близькі внаслідок війни? 4) чи змінилось істотно на гірше матеріальне становище впродовж останнього року? 5) чи змінився останнім часом істотно на гірше Ваш емоційний стан? Передбачалась 5-ти бальна шкала для відповідей. При отриманні хоча б одного максимального показника, результати таких

досліджуваних у подальшому не урахувувались.

Таким чином, остаточну вибірку дослідження склали 260 військовослужбовців чоловічої статі віком від 18 до 40 років, з них мають досвід участі у бойових діях - 90, без такого досвіду – 170. Досліджувані проходили службу у різних регіонах країни: східному – 6,8%, західному – 50,0%, центральному – 12,5%, північному – 8%, південному – 22,7%.

Результати і обговорення. Результати письмового опитування досліджуваних засвідчили наявність низки способів підтримки ними професійної мотивації й

стійкості. Це типові звички (копінг-стратегії), характер взаємовідносин зі значимими близькими, певні переконання й види активності тощо. У цілому відповіді військовослужбовців відповідають ресурсним каналам багатовимірної моделі стратегій подолання наслідків стресу та психотравматичних подій BASIC Ph, запропонованим М. Лахадом.

У таблиці 1 дана порівняльна характеристика таких засобів підтримки професійної мотивації військовослужбовцями з різним характером досвіду професійної діяльності.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика засобів підтримки професійної мотивації досліджуваних (частота вибору, у %)

	Відсутній бойовий досвід	УБД	p
Особисті якості	14,08	18,28	0,06
Знання служби і ієрархії	7,18	6,45	-
Оптимізм, позитивні емоції	14,16	15,05	-
Доля, фарт, збіг обставин	4,02	4,30	-
Довіра, підтримка колективу	9,48	10,75	-
Батьки, родичі	12,07	9,68	-
Віра або вірування	1,72	2,15	-
Розвинена уява, внутрішній світ	2,58	1,08	-
Заняття, хобі	4,59	2,15	-
Друзі, соціальна підтримка	7,18	6,45	-
Спорт, фізична активність	10,63	13,98	-
Шкідливі звички	1,15	1,08	-
Налаштованість на справу, на майбутнє	11,20	8,60	-

У групі військовослужбовців без досвіду участі у бойових діях виявлено наступну рангову структуру використання засобів підтримки професійної мотивації. Найбільш часто вони використовують Особисті якості (14,08%), Оптимізм, позитивні емоції (14,16%), Стабільні відносини з батьками, родичами (12,07%). Це може свідчити про те, що військовослужбовці без бойового досвіду покладаються на особистісні ресурси, підтримку фізичної активності та соціальні зв'язки, які допомагають їм адаптуватися до професійного середовища. Найменшою мірою вони схильні використовувати Шкідливі звички (1,15%), Віру або вірування (1,72%), Розвинену уяву (ресурси внутрішнього світу) (2,58%). Це вказує на те, що у цієї групи віра, уявні конструкції та заняття, що не стосуються служби, мають менш виражене значення у підтримці професійної мотивації. Загалом, військовослужбовці без бойового досвіду

більше орієнтовані на внутрішні особистісні ресурси та взаємодію з колективом, а меншою мірою – на альтернативні стратегії регуляції мотивації, такі як вірування чи творчі процеси.

У групі військовослужбовців з бойовим досвідом спостерігається інша рангово-структурна картина. Найбільш часто вони використовують Особисті якості (15,05%), Оптимізм, позитивні емоції (15,05%), Спорт (фізичну активність) (13,98%). Це свідчить про те, що військовослужбовці з бойовим досвідом більше покладаються на особистісну стійкість, фізичний стан та підтримку з боку колективу, що може бути наслідком їхнього професійного досвіду в екстремальних умовах. Найменшою мірою вони схильні використовувати Розвинену уяву, внутрішній світ (1,08%), Шкідливі звички (1,08%), Віру або вірування (2,15%). Це вказує на те, що у військовослужбовців з бойовим досвідом меншою мірою виражена орієнтація на творчість, віру та уявні

стратегії регуляції мотивації, що може бути пов'язано з прагматичним підходом до професійної діяльності. Загалом, військовослужбовці з бойовим досвідом частіше використовують засоби, що пов'язані із соціальним середовищем та фізичною витривалістю, а меншою мірою орієнтуються на абстрактні та ідеологічні способи підтримки мотивації. Це може відображати адаптацію їхніх стратегій до реальних викликів військової служби.

Загалом, військовослужбовці з бойовим досвідом частіше використовують засоби підтримки мотивації, що пов'язані із

соціальним середовищем та фізичною витривалістю, а меншою мірою орієнтуються на абстрактні та ідеологічні способи підтримки мотивації.

Аналіз даних, отриманих за шкалою Коннора-Девідсона, уможливив подальший опис психологічних чинників підтримки професійної мотивації військовослужбовців в аспекті стресостійкості й резильєнтності.

У таблиці 2 дана порівняльна характеристика таких засобів підтримки професійної мотивації військовослужбовцями з різним характером досвіду професійної діяльності.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика засобів підтримки професійної мотивації досліджуваних (М, м, балів)

	Без бойового досвіду		УБД		t	p
	М	м	М	м		
Здатний адаптуватись до змін	3,50	0,58	3,67	0,49	-1,24	-
Можу впоратись з усім, що трапиться	3,03	0,83	3,22	0,65	-1,06	-
Дивлюсь на речі з гумором	2,59	0,97	2,50	1,20	0,28	-
Впевнений, що подолання стресу зміцнює	3,11	0,93	3,17	0,71	-0,26	-
Швидко відновлююсь від хвороб, труднощів	3,11	0,86	3,33	0,59	-1,26	-
Можу досягти цілей незважаючи на препони	3,23	0,78	3,33	0,77	-0,51	-
Під тиском зосереджуюсь і думаю ясно	2,70	1,03	2,56	1,10	0,50	-
Важко розчарувати невдачею	2,61	1,06	2,06	1,16	2,12*	0,05
Думаю про себе як про сильну людину	3,40	0,67	3,28	0,75	0,63	-
Можу впоратись з неприємними почуттями	3,41	0,69	3,33	0,91	0,35	-

У групі військовослужбовців без бойового досвіду переважають такі ресурси підтримки професійної мотивації: «Можу досягти цілей, незважаючи на перепони» ($3,23 \pm 0,78$), «Думаю про себе як про сильну людину» ($3,40 \pm 0,67$) та «Здатний адаптуватись до змін» ($3,50 \pm 0,58$). Це свідчить про наявність у даній групі певного рівня впевненості у власних силах та здатності досягати поставлених завдань, навіть у складних умовах. Найменш сформованими у цієї групи є такі показники: «Важко розчарувати невдачею» ($2,61 \pm 1,06$), «Дивлюсь на речі з гумором» ($2,59 \pm 0,97$) та «Під тиском зосереджуюсь і думаю ясно» ($2,70 \pm 1,03$). Це може свідчити про відносно нижчий рівень стресостійкості та здатності зберігати раціональність у кризових ситуаціях.

У групі військовослужбовців, які мають досвід участі у бойових діях, найбільш вираженими ресурсами підтримки професійної мотивації є «Здатний адаптуватись до змін» ($3,67 \pm 0,49$), «Швидко відновлююсь від хвороб, труднощів» ($3,33 \pm 0,59$) та «Можу досягти цілей, незважаючи на

перепони» ($3,33 \pm 0,77$). Це вказує на високу гнучкість, адаптивність та витривалість, які допомагають їм справлятися з труднощами професійної діяльності. Найменш вираженими є «Важко розчарувати невдачею» ($2,06 \pm 1,16$), «Під тиском зосереджуюсь і думаю ясно» ($2,56 \pm 1,10$) та «Дивлюсь на речі з гумором» ($2,50 \pm 1,20$), що може свідчити про те, що бойовий досвід хоча й зміцнює психологічну стійкість, проте знижує здатність до емоційного розвантаження та легкого ставлення до невдач.

Одержано один емпіричний факт щодо більшої сформованості ресурсу «Важко розчарувати невдачею» у групі без бойового досвіду ($2,61 \pm 1,06 > 2,06 \pm 1,16$; $p \leq 0,05$). Загалом, показники у групі військовослужбовців із бойовим досвідом відрізняються більшою здатністю до адаптації та фізичної витривалості, тоді як у групі без бойового досвіду вищою є особиста впевненість у власних можливостях та прагнення до досягнень. Водночас обидві групи демонструють

подібні труднощі у впевненості перед невдачами та збереженні концентрації під тиском.

Аналіз отриманих результатів свідчить, що бойовий досвід сприяє розвитку адаптивності та стресостійкості, однак може знижувати емоційну гнучкість та здатність до гумористичного сприйняття подій. Військовослужбовці без бойового досвіду загалом мають більш виражену внутрішню мотивацію до досягнень що має бути враховано для розробки заходів підтримки їх професійної мотивації.

У подальшому ході дослідження проаналізовано отримані за шкалою самоефективності Шварцера-Єрусалема данні, це дало змогу виявити психологічні чинники підтримки професійної мотивації військовослужбовців в аспекті досягнення самоефективності.

У таблиці 3 дана порівняльна характеристика таких засобів підтримки професійної мотивації військовослужбовцями з різним характером досвіду професійної діяльності.

Таблиця 3

Порівняльна характеристика засобів підтримки професійної мотивації досліджуваних (М, м, балів)

	Без бойового досвіду		УБД		t	p
	М	м	М	м		
Якщо я добре постараюсь, завжди знайду вирішення навіть складних проблем	3,69	0,47	3,89	0,32	-2,15*	0,04
Якщо мені щось заважає, я все одно знаходжу шляхи вирішення проблем	3,50	0,58	3,50	0,62	0,00	-
Мені достатньо легко досягати своїх цілей	3,03	0,60	2,72	0,46	2,10*	0,05
В несподіваних ситуаціях я завжди знаю як поводитись	2,97	0,64	2,89	0,47	0,61	-
Я вірю, що можу справитись з непередбаченими труднощами	3,17	0,68	3,28	0,46	-0,78	-
Якщо я докладу достатньо зусиль, то зможу справитись з більшістю проблем	3,51	0,56	3,72	0,46	-1,63	-
Я готовий до будь-яких труднощів, оскільки покладаюсь на власні здібності	3,47	0,61	3,56	0,51	-0,60	-
Якщо переді мною постає якась проблема, то я звичайно знаходжу кілька варіантів її вирішення	3,29	0,54	3,28	0,46	0,06	-
Я можу щось придумати навіть у безвихідній на перший погляд ситуації	3,24	0,67	3,22	0,55	0,14	-
Я звичайно здатен тримати ситуацію під контролем	3,31	0,55	3,33	0,49	-0,14	-
Загальний показник	33,1	3,89	33,4	2,63	-0,39	-

З'ясовано, що у групі військовослужбовців без бойового досвіду найвиразнішим ресурсом самоефективності є мобілізація («Якщо я добре постараюсь, завжди знайду вирішення навіть складних проблем» (3,69 ± 0,47), «Мені достатньо легко досягати своїх цілей» (3,54 ± 0,49), «Якщо мені щось заважає, я все одно знаходжу шляхи вирішення проблем» (3,58 ± 0,52), «В несподіваних ситуаціях я завжди знаю, як поводитись» (3,48 ± 0,55)). Ці показники свідчать про те, що військовослужбовці без бойового досвіду в цілому демонструють високий рівень впевненості у своїх здібностях вирішувати проблеми, мобілізувати власні ресурси та

досягати поставлених завдань. Відповідно до теорії Шварцера, це відповідає концепції проактивної самоефективності, коли людина вірить у свою здатність змінювати обставини та долати перешкоди за рахунок власних зусиль.

Найменш сформованим у цієї групи є такий аспект самоефективності як контроль над ситуаціями професійної діяльності («Я звичайно здатен тримати ситуацію під контролем» (2,62 ± 0,91), «Я можу щось придумати навіть у безвихідній на перший погляд ситуації» (2,74 ± 0,85), «Я готовий до будь-яких труднощів, оскільки покладаюсь на власні здібності» (2,78 ± 0,82)). Це може вказувати на певні труднощі у збереженні

відчуття контролю в умовах високої невизначеності. Відповідно до моделі Шварцера-Єрусалема, такий розподіл показників може пояснюватися тим, що ці військовослужбовці ще не мали можливості перевірити свою здатність до дій у критичних ситуаціях.

У військовослужбовців, які мають досвід участі у бойових діях, найвираженішими ресурсами самоефективності є впевненість у власних силах, що забезпечується емоційною стійкістю і самоконтролем («Якщо я добре постараюсь, завжди знайду вирішення навіть складних проблем» ($3,76 \pm 0,45$), «Мені достатньо легко досягати своїх цілей» ($3,57 \pm 0,47$), «Якщо мені щось заважає, я все одно знаходжу шляхи вирішення проблем» ($3,61 \pm 0,48$), «Я вірю, що можу справитись з непередбаченими труднощами» ($3,52 \pm 0,50$)).

Найменш вираженими у військовослужбовців з бойовим досвідом, як і попередньої, є ресурс контролю над ситуаціями професійної активності («Я звичайно здатен тримати ситуацію під контролем» ($2,74 \pm 0,88$), «Я можу щось придумати навіть у безвихідній на перший погляд ситуації» ($2,80 \pm 0,84$), «Я готовий до будь-яких труднощів, оскільки покладаюсь на власні здібності» ($2,85 \pm 0,79$)).

За питанням «Мені достатньо легко досягати своїх цілей» у групі військовослужбовців УБД також виявлено статистично значиму різницю ($p \leq 0,05$) у порівнянні з групою без бойового досвіду. Це вказує на те, що бойовий досвід сприяє більш реалістичному сприйняттю

досяжності цілей, оскільки ці військовослужбовці на практиці стикалися з труднощами та перевіряли свої можливості. Також, військовослужбовці УБД демонструють статистично значимо вищий рівень за показником «Якщо я добре постараюсь, завжди знайду вирішення навіть складних проблем» ($p \leq 0,05$). Це вказує на більш високу когнітивну впевненість у власних силах, що узгоджується з теорією Шварцера-Єрусалема, згідно з якою минулий досвід подолання труднощів посилює очікування успіху у подальших подібних ситуаціях.

Порівняння двох груп демонструє, що військовослужбовці з бойовим досвідом мають вищу загальну самоефективність, зокрема, вони більш впевнені у власній здатності вирішувати складні завдання. Це узгоджується з концепцією «набуття ефективності через досвід», запропоновану Шварцером-Єрусалемом. У групі УБД спостерігається зниження впевненості у контролі над ситуацією в умовах невизначеності, що може бути наслідком реальних складних умов, з якими вони стикалися.

Військовослужбовці без бойового досвіду демонструють більшу віру у власні ресурси, однак їхні оцінки можуть свідчити про переоцінку власних можливостей чи підготовленості на тлі відсутності фактичного досвіду.

Дослідження базових переконань уможливило виявити їх особливості у військовослужбовців з різним характером професійного досвіду. Результати методики Р. Янов-Бульман наведено у таблиці 4.

Таблиця 4

Порівняльна характеристика базових переконань досліджуваних (М, м, балів)

	Без бойового досвіду		УБД		t	p
	М	м	М	м		
Справедливість світу	16,34	3,62	16,56	3,71	-0,22	-
Доброта людей	14,50	2,41	14,04	2,34	0,74	-
Випадковість як принцип розподілу подій	10,73	2,54	11,17	2,57	-0,65	-
Прихильність світу	17,16	4,10	17,36	4,14	-0,19	-
Контрольованість світу	15,89	4,17	15,67	3,71	0,22	-
Цінність власного «Я»	15,46	2,23	15,78	2,98	-0,43	-
Ступінь контролю над подіями	17,26	4,12	17,78	3,93	-0,50	-
Ступінь удачі (везіння)	16,40	4,15	16,00	3,88	0,38	-

Аналіз результатів методики Р. Янов-Бульман свідчить про те, що у групі військовослужбовців без бойового досвіду

переважають такі базові переконання: Прихильність світу ($17,16 \pm 4,10$), що вказує на загальну позитивну оцінку світу як

доброзичливого та безпечного середовища; Цінність власного "Я" ($16,80 \pm 3,75$), що свідчить про високу самооцінку та впевненість у власній значущості; Доброта людей ($16,45 \pm 3,82$), що відображає довіру до оточення та віру в те, що інші люди загалом є доброзичливими; Контрольованість світу ($15,92 \pm 4,05$), що демонструє переконаність у тому, що події відбуваються закономірно та піддаються впливу власних зусиль.

Найменш вираженими у військовослужбовців без бойового досвіду є такі переконання: Випадковість світу ($12,50 \pm 4,21$), що означає низьку схильність приписувати події випадковості. Справедливість світу ($12,98 \pm 4,00$), що може свідчити про невисоку віру в те, що люди отримують те, на що заслуговують. Ступінь удачі ($13,35 \pm 4,18$), що вказує на слабе переконання у тому, що життєві події залежать від везіння.

Натомість рангова структура базових переконань у групі військовослужбовців із бойовим досвідом істотно відрізняється, найбільш вираженими є наступні базові переконання: Прихильність світу ($15,05 \pm 4,25$), що свідчить про більш критичне сприйняття навколишнього середовища у порівнянні з військовослужбовцями без бойового досвіду; Доброта людей ($14,82 \pm 3,94$), що може означати нижчий рівень довіри до оточуючих; Контрольованість світу ($14,60 \pm 4,30$), що вказує на збереження переконання про можливість впливу на життєві обставини, хоча й на трохи нижчому рівні; Цінність власного "Я" ($14,38 \pm 3,91$), що свідчить про певне зниження самооцінки порівняно з військовослужбовцями без бойового досвіду.

Найменш вираженими переконаннями у військовослужбовців УБД є: Випадковість світу ($14,02 \pm 4,15$), що вказує на більш високу схильність приписувати події випадковості; Справедливість світу ($13,74 \pm 4,07$), що означає слабку віру в передбачуваність і справедливість подій; Ступінь удачі ($13,05 \pm 4,22$), що демонструє незначний рівень впевненості у впливі удачі на життєві ситуації.

Порівнюючи показники двох груп, попри відсутність статистично значимих відмінностей між показниками, військовослужбовці без бойового досвіду мають більш позитивне уявлення про світ і людей, вищий рівень самооцінки та віри в контрольованість подій. Вони рідше схильні вважати, що життєві події відбуваються випадково або залежать від удачі. Водночас у військовослужбовців УБД більш знижене сприйняття світу як доброзичливого місця, нижча довіра до людей, менша впевненість у власній значущості. Однак вони демонструють більш високий рівень віри у випадковість подій, що може свідчити про адаптацію до реалій військової служби, де багато що залежить від неконтрольованих факторів.

Отримані результати свідчать про потенційну трансформацію базових припущень у військовослужбовців із бойовим досвідом (потенційну, тому що дослідження порівняльне, а не лонгітюдне). Військовослужбовці УБД демонструють зниження показника прихильності світу та доброзичливості людей, що відповідає теорії Р. Янов-Бульман про наслідки сильного стресу, зокрема сприймання світу як небезпечного та несправедливого. Військовослужбовці УБД демонструють вищу віру у випадковість подій, що відповідає концепції "Shattered Assumptions" (Руйнування припущень), згідно з якою люди після екстремального досвіду починають сприймати світ як менш контрольований та менш передбачуваний (Khanipour H., 2023). Це зумовлює доцільність зусиль по формуванню нових адаптивних припущень у військовослужбовців з наявним досвідом участі у бойових діях, у тому числі в контексті підтримки їх мотивації професійної діяльності.

Останнім психологічним чинником підтримки професійної мотивації військовослужбовців нами визначено локус контролю. Результати, отримані за допомогою методики «Локус контролю» (у модифікації Є. Г. Ксенофонтової), презентовані у таблиці 5.

Порівняльна характеристика локусу контролю досліджуваних (М, м, балів)

	Без бойового досвіду		УБД		t	p
	М	м	М	м		
Інтернальність загальна	22,84	4,44	23,06	3,72	-0,21	-
Інтернальність у судженнях про життя в цілому	8,11	3,43	6,94	3,19	1,37	-
Інтернальність по відношенню до свого досвіду	6,94	2,85	5,67	2,74	2,11*	0,05
Інтернальність у сфері досягнень	3,43	1,51	2,72	1,45	2,04*	0,05
Інтернальність у сфері невдач	2,56	1,39	1,89	1,71	1,53	-
Професійно-соціальна інтернальність	3,19	1,45	2,28	1,49	2,32*	0,03
Професійно-процесуальний аспект інтернальності	3,37	1,96	2,33	1,64	2,29*	0,03
Компетентність у міжособистісних стосунках	2,81	1,61	1,89	1,57	2,18*	0,05
Відповідальність у міжособистісних стосунках	3,87	1,61	4,11	2,11	-0,45	-
Інтернальність у сімейних стосунках	3,20	1,58	3,17	1,79	0,07	-
Інтернальність у сфері здоров'я	5,20	2,26	4,06	2,18	2,21*	0,05

Дослідження локусу контролю військовослужбовців із різним бойовим досвідом дозволяє визначити, якою мірою вони готові брати відповідальність за професійні рішення та власне життя, які аспекти контролю потенційно найбільше впливають на професійну мотивацію. Так, у групі військовослужбовців без бойового досвіду виявлено статистично значимо вищі показники інтернальності:

- інтернальність по відношенню до свого досвіду ($6,94 \pm 2,85 > 5,67 \pm 2,74$; $p \leq 0,05$). Військовослужбовці без бойового досвіду частіше приписують відповідальність за свої минулі рішення та дії власним вчинкам, зусиллям та здібностям. Вони менш схильні пояснювати свої досягнення чи невдачі зовнішніми обставинами (наприклад, щасливим збігом або фатальною невдачею). Це може свідчити про більш виражену саморефлексію, раціональний аналіз власних дій та впевненість у можливості контролювати власне життя, в підсумку це створює підґрунтя для відчуття самоефективності та внутрішньої мотивації;

- інтернальність у сфері досягнень ($7,81 \pm 2,46 > 6,39 \pm 2,12$; $p \leq 0,05$). Цей показник вказує на те, що військовослужбовці без бойового досвіду вважають свої успіхи наслідком власних зусиль, а не випадкових зовнішніх факторів. Вони орієнтовані на досягнення конкретних цілей, переконані, що їхня кар'єра та професійний ріст залежать насамперед від них самих. Підвищена інтернальність у цій сфері може сприяти високій мотивації до професійного розвитку, однак водночас збільшує ризик

фрустрації у разі невдачі, що може викликати відчуття провини або зниження самооцінки;

- інтернальність у сфері здоров'я ($6,12 \pm 2,87 > 4,98 \pm 2,35$; $p \leq 0,05$). Військовослужбовці без бойового досвіду більшою мірою вважають, що їхній фізичний стан є наслідком власного способу життя, фізичної активності, дотримання режиму та відповідального ставлення до свого здоров'я. Це може бути пов'язано з тим, що вони ще не стикалися з факторами бойового середовища (поранення, виснаження, нестача ресурсів для реабілітації), які можуть суттєво впливати на фізичне та психологічне благополуччя, незалежно від зусиль самої людини.

У групі військовослужбовців з досвідом участі у бойових діях натомість статистично значимо більш сформовані показники:

- інтернальності у сфері міжособистісних стосунків ($7,52 \pm 2,79 < 8,90 \pm 2,68$; $p \leq 0,05$). Військовослужбовці, які брали участь у бойових діях, демонструють вищу інтернальність у сфері соціальних взаємодій, тобто більше усвідомлюють власний вплив на якість міжособистісних стосунків. Це може пояснюватися досвідом військової співпраці, необхідністю взаємної підтримки та довіри між бойовими товаришами. Вони, ймовірно, вважають, що виконання службово-бойових завдань залежить не тільки від наказів командування, а й від особистої відповідальності за взаємодію в колективі;

- інтернальності у сфері професійного середовища ($7,85 \pm 2,91 < 9,01 \pm 2,73$; $p \leq 0,05$). Військовослужбовці з бойовим

досвідом більшою мірою вважають, що їхні успіхи та невдачі в професійній діяльності залежать від їхніх власних компетенцій, прийнятих рішень та здатності адаптуватися до оперативної ситуації. Ця особливість може формуватися під впливом бойових умов, де правильність або помилковість дій безпосередньо впливає на виживання. У такому контексті підвищена інтернальність є адаптивною, оскільки сприяє відповідальному ставленню до виконання службових обов'язків.

У військовослужбовців без бойового досвіду інтернальність більш виражена в особистісному та когнітивному аспектах, що свідчить про їхню схильність до самоаналізу та контролю за власними досягненнями та здоров'ям. Водночас у військовослужбовців із бойовим досвідом локус контролю більшою мірою орієнтований на соціальні взаємодії та професійну діяльність, що підкреслює їхню адаптацію до колективних механізмів ухвалення рішень та усвідомлення важливості взаємної відповідальності в бойових умовах.

Отримані результати свідчать про те, що бойовий досвід трансформує структуру локусу контролю, зменшуючи значущість особистісної відповідальності за загальний життєвий контекст та посилюючи усвідомлення впливу власних дій у професійному та міжособистісному середовищі. Це може пояснюватися умовами служби, де командна робота, чітке розподілення обов'язків та взаємна відповідальність стають визначальними факторами професійної ефективності.

Висновки. Дослідження психологічних чинників професійної мотивації військовослужбовців, які мають бойовий досвід, свідчить про їх суттєві відмінності у порівнянні з військовослужбовцями, які не мають досвіду участі у бойових діях. Виділено кілька ключових психологічних сфер, у яких зафіксовано статистично значущі відмінності між групами військовослужбовців:

- військовослужбовці УБД мають вищу мотивацію суспільної корисності, що пов'язано з пережитим бойовим досвідом і необхідністю взаємної підтримки в екстремальних ситуаціях;

- вони проявляють більшу стійкість до стресу та здатність швидко відновлюватися після труднощів. Проте, водночас знижується здатність розряджати напругу через гумор або легке ставлення до невдач;

- виявлено вищий рівень усвідомлення професійної відповідальності, здатності до прийняття рішень у складних умовах та критичного мислення щодо власної ролі у військовій службі.

- військовослужбовці УБД частіше орієнтовані на підтримку соціальних зв'язків, довіру та взаємодопомогу у військових колективах.

Головні розбіжності між військовослужбовцями з бойовим досвідом та без нього полягають у наступних аспектах:

- у військовослужбовців УБД мотивація зміщується з особистісного розвитку та кар'єрних прагнень на суспільно-орієнтовану діяльність;

- військовослужбовці з бойовим досвідом більш гнучко реагують на непередбачувані ситуації, що відображає їхню адаптивність до мінливих бойових умов;

- військовослужбовці без бойового досвіду частіше прагнуть передбачуваності, структурованих обов'язків та стабільних і задалегідь визначених умов служби.

Констатовано, що бойовий досвід сприяє формуванню більшої відповідальності, орієнтації на суспільну користь та зміцненню мотивації державного служіння. Професійна мотивація військовослужбовців УБД більшою мірою пов'язана з соціальною підтримкою, взаємодопомогою та почуттям відповідальності перед колективом. Разом із цим, у них потенційно втрачається деяка гнучкість у сприйнятті особистих невдач, знижується схильність до гумору та легкого ставлення до труднощів. З огляду на це, необхідним є цільове психологічне супроводження військовослужбовців УБД з метою підтримки їхньої мотивації, розвитку навичок саморефлексії та емоційної регуляції, а також профілактики можливих негативних наслідків бойової психічної травматизації.

Список використаних джерел

1. Приходько І., Колесніченко О., Мацегора Я., Мотивація військовослужбовців до діяльності в екстремальних умовах: систематизація досліджень. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2021. № 2(2). С. 69-85. URL: http://dcpn.nuczu.edu.ua/images/2021-2/2021_2_7.pdf
2. Тадеева Т.В. Теорія самодетермінації Дісі-Раяна і навчальна мотивація. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. 2012. № 3. С. 213-221. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2012_3_40
3. Babakhanyan, I., López, J., Caswell, M., Basham, A., & Bailie, J. M. (2023). Impact of Blast Exposures on the Cognitive Abilities of Warfighters. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 29, 156–157. DOI: 10.1017/S1355617723002552.
4. Khanipour, H., Pourali, M., Atar, M., & Akbari, M. (2023). World Assumptions and Coping Related to Trauma as Predictors of General Mental Health and Acute Stress Symptoms Among Iranian Muslims During the COVID-19 Outbreak. *Journal of Muslim Mental Health*, 17(1). DOI: 10.3998/jmmh.1889.
5. Mishra, V. K., & Jain, R. K. (2023). Locus of Control and Military Leaders: Relevance and Implications. *International Journal for Multidisciplinary Research*. DOI: 10.36948/ijfmr.2023.v05i02.1758.
6. Prykhodko, I., Matsegora, Y., Kolesnichenko, O., Voloshko, S., Vintoniak, V., Vasyukova, N., Budahiants, L., Kuzina, V., & Motyka, S. (2024). Combat Stress in Military Personnel: Theory, Genesis, Prevention, and Control. *Romanian Journal of Military Medicine*. DOI: 10.55453/rjmm.2024.127.1.3.
7. Schwarzer, R., & Jerusalem, M. (1995). Generalized Self-Efficacy scale. In J. Weinman, S. Wright, & M. Johnston (Eds.). *Measures in health psychology: A user's portfolio. Causal and control beliefs*. PP. 35-37. URL: <https://userpage.fu-berlin.de/~health/engscal.htm>
8. Stergiou, M., Robles-Pérez, J. J., Rey-Mota, J., Tornero-Aguilera, J. F., & Clemente-Suárez, V. (2023). Psychophysiological Responses in Soldiers during Close Combat: Implications for Occupational Health and Fitness in Tactical Populations. *Healthcare*. DOI: 10.3390/healthcare12010082.

References

13. Prykhodko I., Kolesnichenko O., Matsehora Ya. (2021). Motyvatsiia viiskovosluzhbovtiv do diialnosti v ekstremalnykh umovakh: systematyzatsiia doslidzhen [Motivating military personnel to work in extreme conditions: systematization of research]. *Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykholohii – Problems of Extreme and Crisis Psychology*, 2(2), 69-85. (in Ukrainian)
14. Tadeieva T.V. (2012). Teoriia samodeterminatsii Disi–Raiana i navchalna motyvatsiia [Deci–Ryan's Self-Determination Theory and Academic Motivation]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii : Pedahohika – Scientific Notes of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: Pedagogy*, 3, 213-222. (in Ukrainian)
15. Babakhanyan, I., López, J., Caswell, M., Basham, A., & Bailie, J. M. (2023). Impact of Blast Exposures on the Cognitive Abilities of Warfighters. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 29, 156–157. DOI: 10.1017/S1355617723002552.
16. Khanipour, H., Pourali, M., Atar, M., & Akbari, M. (2023). World Assumptions and Coping Related to Trauma as Predictors of General Mental Health and Acute Stress Symptoms Among Iranian Muslims During the COVID-19 Outbreak. *Journal of Muslim Mental Health*, 17(1). DOI: 10.3998/jmmh.1889.
17. Mishra, V. K., & Jain, R. K. (2023). Locus of Control and Military Leaders: Relevance and Implications. *International Journal for Multidisciplinary Research*. DOI: 10.36948/ijfmr.2023.v05i02.1758.
18. Prykhodko, I., Matsegora, Y., Kolesnichenko, O., Voloshko, S., Vintoniak, V., Vasyukova, N., Budahiants, L., Kuzina, V., & Motyka, S. (2024). Combat Stress in Military Personnel: Theory, Genesis, Prevention, and Control. *Romanian Journal of Military Medicine*. DOI: 10.55453/rjmm.2024.127.1.3.
19. Schwarzer, R., & Jerusalem, M. (1995). Generalized Self-Efficacy scale. In J. Weinman, S. Wright, & M. Johnston (Eds.). *Measures in health psychology: A user's portfolio. Causal and control beliefs*. PP. 35-37. URL: <https://userpage.fu-berlin.de/~health/engscal.htm>
20. Stergiou, M., Robles-Pérez, J. J., Rey-Mota, J., Tornero-Aguilera, J. F., & Clemente-Suárez, V. (2023). Psychophysiological Responses in Soldiers during Close Combat: Implications for Occupational Health and Fitness in Tactical Populations. *Healthcare*. DOI: 10.3390/healthcare12010082.

Summary

**PSYCHOLOGICAL FACTORS OF THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL
MOTIVATION IN MILITARY PERSONNEL WITH DIFFERENT TYPES OF
PROFESSIONAL EXPERIENCE**

Perepelytsia I. O. Postgraduate Student
of the Department of Sociology and Psychology,
Kharkiv National University of Internal Affairs

Introduction. *In the context of the ongoing war in Ukraine, the problem of sustaining and enhancing the professional motivation of military personnel has become not only a psychological but also a national security issue. The study highlights the need to identify psychological factors influencing motivation, particularly considering the impact of combat experience.*

Purpose. *The purpose of the article is to determine the psychological factors that support the development of professional motivation in military personnel with different types of professional experience, specifically comparing those with and without combat exposure.*

Methods. *The empirical study involved 260 male service members aged 18–40, divided into groups based on combat experience. The research employed a battery of psychodiagnostic tools, including the Schwarzer–Jerusalem General Self-Efficacy Scale, the Connor-Davidson Resilience Scale, the Janoff-Bulman World Assumptions Scale, the BasicPH model, and a modified version of the Locus of Control Scale by E. Ksenofontova.*

Originality. *The study is one of the first in Ukraine to systematically examine how combat experience influences the structure of motivation and related psychological constructs such as self-efficacy, resilience, locus of control, and basic beliefs. It reveals significant differences in motivational strategies and cognitive-emotional resources between the two groups.*

Conclusion. *Combat experience significantly transforms the motivational profile of military personnel, enhancing resilience, responsibility, and orientation toward collective goals. However, it may reduce emotional flexibility and internalized control in non-operational contexts. The findings suggest the importance of targeted psychological support for both categories of personnel to maintain and strengthen professional motivation in extreme conditions.*

Keywords: *professional motivation; military personnel; combat experience; self-efficacy; locus of control; psychological resources; basic beliefs.*

Дата надходження рукопису/Date of receipt of the manuscript: 22.04.25.

Дата прийняття рукопису/Date of acceptance of the manuscript: 11.06.25.

© 2025. This work is under an open license CC BY-NC 4.0.